

09/2014

Elits en conflicte. L'impacte de les guerres mitridàtiques a les poleis d'Àsia Menor

L'article pretén calibrar l'impacte de les guerres mitridàtiques en algunes de les principals *poleis* de la província d'Àsia, a través de l'anàlisi de les seves elits cíviques. Si bé es pot establir una tendència general, cada comunitat va acabar evolucionant d'una manera particular després del conflicte. Mentre que centres com Pèrgam o Mitelene van aconseguir mantenir una estructura social més o menys resistent a les influències romanes, així com unes elits tradicionals consistents, capaces de liderar la recuperació i el restabliment del vincle amb Roma, en altres com Efes va sorgir una societat més dinàmica i permeable, conformant una classe dirigent mixta en què els romano-itàlics residents van jugar un paper bàsic.

Les guerres mitridàtiques (89-63 a.C.) van suposar un punt d'inflexió a l'Orient mediterrani. A la província d'Àsia, L. Corneli Sul·la (cos. 88, 80 a.C.), després de la seva victòria parcial sobre Mitridates VI Eupator, rei del Pont (120-63 a.C.), el 85 a.C., va dur a terme una traumàtica política d'ocupació i va imposar unes exigents condicions fiscals, que van sumir les ciutats asiàtiques (*poleis*) en la més greu crisi econòmica i social de la seva història.

La veritat és que per afrontar els pagaments exigits, aquests centres van haver de recórrer als financers romano-itàlics, qui els van concedir préstecs a molt elevat interès. Així, el que, en principi, va ser una enorme multa de 20.000 talents, es va convertir en un problema endèmic per a les *poleis*, l'import de les quals no deixava de créixer, i moltes d'elles, inclosa Pèrgam, l'antiga capital del regne atàlida, van haver d'hipotecar béns públics. Les mesures de Sul·la van ser concebudes per castigar una regió, província romana des del 129 a.C., que va destacar pel seu filo-mitridatisme, amb Pèrgam i Efes al capdavant, i en la qual hi va haver ciutats com Mitelene, que va resistir als romans fins el 80 a.C., en estar massa compromesa amb Mitridates Eupator.

Per tal que les ciutats asiàtiques superessin aquesta greu crisi va resultar bàsica la mediació de certs membres de les elits locals, ben relacionats amb les autoritats romanes. Aquests notables no només havien aconseguit subsistir, sinó que havien sabut aprofitar la conjuntura plantejada pel conflicte. No es posseeixen dades clares sobre un augment de les desigualtats entre rics i pobres en els centres asiàtics, però és evident que les quantitats aportades per aquests benefactors o evergetes van superar àmpliament les de temps anteriors, fet que denotaria un notable augment de les seves fortunes.

Des de finals del s. II a.C., s'observa l'aparició, en algunes ciutats, de grecs extremadament rics, com Menippos i Polemaios de Colofó, capaços de cancel·lar crèdits i de finançar tant obres públiques com actes lúdics i religiosos a la seva comunitat. El seu nombre no deixaria d'augmentar, sobretot després de la I Guerra Mitridàtica (89-85 a.C.), quan apareixen personatges com Diodoros Paspáros i Mitridates de Pèrgam, Teòfanés i Potamon de Mitelene, Queremon de Nisa, Pitodor de Tralles o Teopomp de Cnidos. Tots van ser eminents evergetes, posseïdors d'enormes fortunes, amassades per mitjans tèrbols, que no es diferenciarien dels utilitzats pels odiats financers romano-itàlics (*negotiatores* i *publicani*), entre els quals no va faltar ni l'especulació ni la usura.

No obstant això, va existir una pluralitat de situacions en les comunitats asiàtiques, en funció de les seves característiques i circumstàncies, com denota l'anàlisi de tres dels principals centres de la província, especialment marcats pel conflicte mitridàtic: Pèrgam, Efes i Mitelene. En efecte, tot i les seqüeles de la guerra mitridàtica, tant a Pèrgam com a Mitelene va subsistir un important sector de notables locals molt rics, amb capacitat per promoure un intens evergetisme. Aquests notables, assumint la impossibilitat d'escapar al domini romà, es van esforçar per entrar a les xarxes clientelars de l'aristocràcia romana (*nobilitas*) i per ser distingits com *amici populi Romani*, a fi d'exercir de privilegiats interlocutors davant Roma. Això els va permetre obtenir sengles beneficis per les seves respectives pàtries i reforçar la seva posició i prestigi en elles, rebent les principals magistratures cíviques i honors cada vegada més exclusius. Així, aquests personatges, que van forjar les seves fortunes a través de mitjans tèrbols, es van convertir paradoxalment en els salvadors de les seves pàtries, mentre, alhora, com *amici populi Romani* que eren, es van erigir en peces clau per a la integració de les seves comunitats en les estructures romanes.

D'altra banda, a Efes, la situació va ser bastant diferent de la de Pèrgam o Mitelene. Amb una elit autòctona molt minvada pel conflicte mitridàtic, només capaç d'assumir despeses cíviques molt modestes, el creixent element forà de la població, encapçalat per membres de la *nobilitas* que van exercir de patrons de la ciutat, es va convertir en el motor del desenvolupament i l'auge urbà d'Efes. Port i centre mercantil, a més de seu administrativa de la província d'Àsia, va ser focus d'atracció per als romano-itàlics (*romaioi*), la majoria agents de poderosos *negotiatores* i *publicani*, que van reprendre la seva activitat amb especial intensitat després del parèntesi causat per la matança de *romaioi* de les "Vespres Efèsies", ordenada pel rei pòntic el 88 a.C., circumstància que va brindar a Sul·la, el 85 a.C., l'oportunitat de canviar el signe polític dels agents econòmics que operaven a Àsia i acabar així amb la influència de la *factio* política rival, la cinno-marianista. Gràcies als negocis, aquests romano-itàlics residents van aconseguir amassar una gran riquesa a escala local, que van utilitzar per proclamar el seu èxit polític, social i econòmic, i de la qual es va acabar beneficiant la ciutat d'acollida. Dins d'aquest col·lectiu d'evergetes va arribar a haver-hi lliberts imperials enriquits, com Mazaïos i Mitridates, que van erigir la porta sud de l'àgora comercial d'Efes (*tetragonos*) el 4/3 a.C., o C. Juli Nicèfor, també llibert d'August, que va jugar un paper important en l'agrupació de ciutadans romans de la ciutat (*conventus ciuium Romanorum*) i va assumir de per vida les despeses de membre del consell cívic (*prytanis*), tot i estar reservada a l'elit tradicional.

Aquesta seria una situació impensable a Pèrgam o a Mitelene, ciutats amb una estructura social menys receptiva a les influències romano-itàliques, encara que producte també de les seqüeles del conflicte mitridàtic, on els estrangers van quedar al marge de les decisions importants i de l'activitat evergètica. Així, després de les guerres mitridàtiques i la consolidació del domini romà a Àsia, cada *polis*, amb característiques i circumstàncies pròpies, va viure la seva pròpia història.

Isaías Arrayás Morales

Isaias.Arrayas@uab.cat

Referències

Arrayás Morales, Isaías. Élités en conflicto. El impacto de las guerras mitridáticas en las poleis de Asia Menor. *Athenaeum: Studi di letteratura e Storia dell'antichità* 2: 517-534. 2013.

[View low-bandwidth version](#)